

De exotische mier *Nylanderia jaegerskioeldi* gevonden in plantenspotten uit het mediterrane gebied

In 2021 werd op vier plekken in Nederland de Afrikaanse langsprietmier (*Nylanderia jaegerskioeldi*) aangetroffen in plantenspotten die uit het mediterrane gebied kwamen. Deze soort was nog nooit eerder in ons land gezien en de vondsten illustreren maar weer eens hoe gemakkelijk exotische mieren kunnen worden verslept.

Tekst: Jinze Noordijk, Jitte Groothuis, Mike Brooks & Theodoor Heijerman

Leadfoto: *Nylanderia jaegerskioeldi* door Theodoor Heijerman

Inleiding

Het aantal in Nederland geregistreerde exotische mierensoorten groeit gestaag en ook de overlast in woonwijken van enkele invasieve soorten neemt toe (Noordijk et al. 2017, Boer et al. 2018). Hoewel er wel bekend was dat mieren geregeld met plantenspotten woonwijken inkomen, was uitgebreid onderzoek hiernaar nog niet uitgevoerd. Sinds vorig jaar wordt er onderzoek gedaan naar mieren op plantenverkooppunten, gefinancierd door het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (binnen het Netwerk Ecologische Monitoring) en de Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (Team Invasieve Exoten). Dit heeft veel gegevens opgeleverd over de omvang en aard van de import van exotische soorten.

Eén van de resultaten was de vondst van de Afrikaanse langsprietmier (*Nylanderia jaegerskioeldi*) in en rondom plantenspotten op vier locaties. Deze soort was nog niet eerder aangetroffen in ons land. Daarom wordt deze noviteit in dit artikel behandeld en zijn foto's gemaakt om toekomstige signalering te vergemakkelijken.

Vondsten en herkomst

Binnen één jaar, 2021, zijn er vier vondsten van *Nylanderia jaegerskioeldi* gedaan. In een bouwmarkt in Wageningen (provincie Gelderland) werden veel mieren gezien rondom een pot met daarin een Canarische dadelpalm (*Phoenix canariensis*) die uit Italië was geïmporteerd. Deze pot werd door ons gekocht voor € 14,95 (figuur 1) en de grond werd uitgeplozen; hierbij werden duizenden werksters aangetroffen en ook een koningin diep in de kluit. Van deze mieren zijn de foto's in dit artikel gemaakt. In Amersfoort (provincie Utrecht) werden mieren aangetroffen in een groot tuincentrum op twee tafels met planten die circa vijftien meter uit elkaar stonden. Het nest leek aanwezig in een pot met daarin een laurier (*Laurus nobilis*) die was opgekweekt op Sicilië. In Zevenhuizen (provincie Zuid-Holland) werden op een groot tuincentrum werksters verzameld van een verrijdbare plank met dwergpalm (*Chaemerops*) en hennepalm (*Trachycarpus*), waarbij door ons niet is genoteerd uit welk land die waren ingevoerd. In Overdinkel (provincie Overijs-

sel) werden in een tuincentrum enkele mieren verzameld uit een pot met daarin een olijf (*Olea europaea*) waarvan de herkomst ook niet is genoteerd. *Nylanderia jaegerskioeldi* komt oorspronkelijk uit Afrika en kent daar een wijde verspreiding met vindplaatsen in het tropische midden tot in het noorden van het continent (LaPolla et al. 2011). In Europa is de soort vrijlevend gevonden in het Middellandse Zeegebied, in Portugal (inclusief Madeira), Spanje (inclusief de Canarische Eilanden en Balearen), Italië, Kroatië, Bosnië-Herzegovina, Malta, Griekenland en Cyprus (Wetterer et al. 2007, Gómez & Espadaler 2006, Gómez 2017, Romero & Reyes-López 2021, Schifani & Alicata 2018, Lebas et al. 2019). Voorts is de soort bekend uit het aangrenzende deel van Azië in het gehele gebied tussen Turkije, Iran en de zuidelijke landen op het Arabische Schiereiland (Borowiec 2014, Pashaei Rad et al. 2018, Salataetal et al. 2020). De exacte natuurlijke verspreiding is niet bekend, maar duidelijk is dat het areaal steeds groter wordt, waarbij versleping door de mens een belangrijke rol speelt. Voor alle plekken in Europa is het zeker dat ze daar een exoot is, gezien het strikte voorkomen bij menselijke bebouwing en de vaak recente ontdekkingen (Lebas et al. 2019), en ditzelfde geldt waarschijnlijk voor landen in Noord-Afrika (Oussalah et al. 2019) en veel of alle landen in Azië (Collingwood & Agosti 1996). Ook de Nederlandse vindplaatsen bewijzen het verplaatsen van kolonies door de mens; via het transport van pot- en kuipplanten kan de soort op allerlei plekken terecht komen. Ook in Polen is de soort geïmporteerd met planten en is er zo een populatie ontstaan in een verwarmde kas in Wrocław Zoological Garden (Salata et al. 2018). Eveneens op deze manier is waarschijnlijk de populatie in de kassen van de Oman Botanic Gardens in Oman ontstaan (Sharaf et al. 2018). Gezien de wijde verspreiding van *N. jaegerskioeldi* kan ze in potentie vanuit een groot gebied worden geïmporteerd. In de praktijk zal de aanvoer echter met name gebeuren met planten vanuit Zuid-Europa, aangezien hiervoor vrij handelsverkeer bestaat en planten van bui-

Figuur 1: De uit Italië afkomstige Canarische dadelpalm in Wageningen met een kolonie van *Nylanderia jaegerskioeldi* in de pot. Foto: Jitte Groothuis

ten Europa beter worden gecontroleerd op meeliftende organismen.

Herkenning

Nylanderia jaegerskioeldi (zie leadfoto en figuur 2) lijkt in eerste instantie op de in Nederland zeer algemene wegmier (*Lasius niger*). Bij een nauwkeuriger blik vallen echter de lange, dikke haren van het lichaam op en is te zien dat de ogen in de onderste helft van de kop staan; beide kenmerken geven aan dat het om langsprietmieren (*Nylanderia*) gaat. Een ander verschil met de wegmier is dat *N. jaegerskioeldi* in het popstadium 'naakt' is (zie figuur 3), terwijl wegmieren en verwanten juist een zijden cocon spinnen als pop. Het aan *Nylanderia* verwante genus *Paratrechina* onderscheidt zich door de afwezigheid van staande haren op het eerste

Figuur 2: *Nylanderia jaegerskioeldi* met een larf. Foto: Theodoor Heijerman

Figuur 3: Naakte pop van *Nylanderia jaegerskioeldi*. Foto: Theodoor Heijerman

antennelid en de aanwezigheid van zes tanden op de kaak (in plaats van vijf). Er zijn wereldwijd veel vertegenwoordigers van het genus *Nylanderia* en soortdeterminatie is notoir lastig. LaPolla et al. (2011) en Salata et al. (2020) geven de kenmerken van *N. jaegerskioeldi* en in figuur 4 worden de details zichtbaar. Het gaat om een geelbruine soort, waarbij de antennen, tasters en poten lichter zijn. De lichaamslengte is ongeveer 3 mm. De kop, het borststuk en het achterlijf zijn bedekt met zowel lange, dikke, staande haren als korte, liggende haren. De foto's van de Nederlandse mieren zijn door Xavier Espadaler (Centre de Recerca Ecològica i Aplicacions Forestals, Barcelona, Spanje) vergeleken met collectiemateriaal uit Spanje en hij kon bevestigen dat het om *N. jaegerskioeldi* gaat. Nederlandse exemplaren zijn ondergebracht in de collectie van Naturalis Biodiversity Center (Leiden) en het Kennis- en Adviescentrum Dierplagen (Wageningen). Opgemerkt moet nog worden dat werksters van *N. jaegerskioeldi* niet zijn te onderscheiden van werksters van *N. natalensis*; deze soorten zijn slechts aan de hand van mannetjes te onderscheiden (LaPolla et al. 2011). *Nylanderia natalensis* is alleen bekend uit zuidelijk Afrika.

Omdat de vondsten uit Nederland zijn terug te leiden naar planten uit het mediterrane gebied, kan de determinatie toch op *N. jaegerskioeldi* worden gezet. Het blijft desalniettemin nuttig om bij toekomstige vondsten te zoeken naar mannetjes in het nest en ook deze te determineren en in collecties op te slaan. In Nederland zijn ook andere *Nylanderia*-soorten gevonden: *N. vividula* en *N. guatemalensis* in tropische kassen en *N. vaga* in andere gebouwen en bij importinspecties (Boer et al. 2018). Deze soorten verschillen van *N. jaegerskioeldi* door het ontbreken van liggende haren op het achterlijf en het weinig naar boven uitstekende propodeum en mesonotum bij *N. vividula* en het glanzende propodeum bij *N. guatemalensis* en *N. vaga*. In Frankrijk is nog een vondst van de Zuid-Amerikaanse *N. fulva* bekend (Blatrix et al. 2018), maar bij deze soort is de zijkant van het borststuk ook helemaal behaard. Het mag duidelijk zijn dat, gezien de lastige determinatie en de meerdere soorten die potentieel kunnen worden geïmporteerd, bij toekomstige vondsten determinatie door een specialist aan te raden blijft. *Nylanderia jaegerskioeldi* is behandeld in de Europese mierenveldgids (Lebas et al. 2019), maar niet in de Nederlandse mierendeterminatietabel (Boer 2015).

Figuur 4: *Nylanderia jaegerskioeldi* in boven- en zij aanzicht. Let vooral op de lange, dikke staande haren en de lage positie van de ogen. Foto's: Theodoor Heijerman

Discussie

Nylanderia jaegerskioeldi is een voor Nederland nieuwe importsoort, waarbij hier is aangetoond dat ze met transport van sierplanten arriveert. Gezien het huidige areaal, lijkt het zeer onaannemelijk dat *N. jaegerskioeldi* in ons land buiten gebouwen een kolonie kan handhaven, laat staan zich kan voortplanten. Wel is, zoals ook in andere landen is waargenomen, vestiging in verwarmde kassen mogelijk. Overlast door werksters vanuit de pot kan natuurlijk in elk gebouw optreden waar een besmette plant wordt geplaatst. Het is bekend dat sommige via de sierteeltketen geïmporteerde mierensoorten zich wel in het buitengebied van Nederland kunnen vestigen (Noordijk 2020, 2021, Van Loon & Noordijk 2021). Soms kan dit leiden tot flinke overlast in woonwijken, zoals bij de mediterrane draaigatjes (*Tapinoma nigerrimum*-complex) en de plaagmier (*Lasius neglectus*). Het zou daarom goed zijn als men binnen de sierteeltbranche alert is op de import van mieren uit andere landen. Met name de vondst in Wageningen biedt hiervoor helaas weinig hoop. In de winkel was naast de plantenpot met *N. jaegerskioeldi* een mierenlokdoos geplaatst. Met andere woorden: de medewerkers van de winkel wisten dat er mieren uit Italië in de kluit zaten en lieten de plant toch in de verkoop staan... ●

Contact: Jinze Noordijk, jinze.noordijk@naturalis.nl

Literatuur

- Blatrix R., T. Colin, P. Wegnez, C. Galkowski & P. Geniez 2018. Introduced ants (Hymenoptera: Formicidae) of mainland France and Belgium, with a focus on greenhouses. *Annales de la Société entomologique de France*, 54, 293-308.
- Boer, P. 2015. *Mieren van de Benelux. Tweede - herziene druk*. Jeugdbondsuitgeverij, 's Graveland.
- Boer, P., J. Noordijk & A.J. van Loon 2018. *Ecologische atlas van Nederlandse mieren* (Hymenoptera: Formicidae). EIS Kenniscentrum Insecten en andere ongewervelden, Leiden.
- Borowiec, L. 2014. Catalogue of ants of Europe, the Mediterranean Basin and adjacent regions (Hymenoptera: Formicidae). *Genus*, 25, 1-340.
- Collingwood, C.A. & D. Agosti 1996. Formicidae (Insecta: Hymenoptera) of Saudi Arabia (part 2). *Fauna of Saudi Arabia*, z, 300-385.
- Gómez, K. 2017. Two species of exotic ants (Hymenoptera: Formicidae) new to Malta. *Boletín de la SEA*, 61, 233-235.
- Gómez, K. & X. Espadaler 2006. Exotic ants (Hymenoptera: Formicidae) in the Balearic Islands. *Myrmecologische Nachrichten*, 8, 225-233.
- LaPolla, J.S., P.G. Hawkes & B.L. Fisher 2011. Monograph of *Nylanderia* (Hymenoptera: Formicidae) of the World, Part I: *Nylanderia* in the Afrotropics. *Zootaxa*, 3110, 10-36.
- Lebas, C., C. Galkowski, R. Blatrix & P. Wegnez 2019. *Veldgids mieren van Europa*. – KNNV Uitgeverij, Zeist.
- Loon, A.J. van & J. Noordijk 2021. Gestage opmars van de plaagmier *Lasius neglectus*. *Forum Formicidarum*, 22-3, 10-13.
- Noordijk, J. 2020. Het Iberisch draaigatje, massale vondst in een plantenpot uit een tuincentrum. *Dierplagen Informatie*, 23-4, 10-11.

- Noordijk, J. 2021. De mediterrane compostmier *Hypoponera eduardi* (Hymenoptera: Formicidae) heeft Nederland bereikt met potplanten. *Entomologische Berichten*, 81, 256-258.
- Noordijk, J., P. Boer, A.J. van Loon & M.D. Brooks 2017. Invasieve mieren vragen om een gecoördineerde aanpak. *De Levende Natuur*, 118, 134-135.
- Oussalah, N., F. Marniche, X. Espadaler & M. Biche 2019. Exotic ants from the Maghreb (Hymenoptera, Formicidae) with first report of the hairy alien ant *Nylanderia jaegerskioeldi* (Mayr) in Algeria. *Arxius de Miscellania Zoologica*, 17, 45-58.
- Pashaei Rad, S., B. Taylor, R. Torabi, E. Aram, G. Abolfathi, R. Afshari, F. Borjali, M. Ghatei, F. Hediary, F. Jazini, V. Heidary Kiah, Z. Mahmoudi, F. Safariyan & M. Seiri 2018. Further records of ants (Hymenoptera: Formicidae) from Iran. *Zoology in the Middle East*, 64, 145-159.
- Romero, R.O. & J.L. Reyes-López 2021. Nuevas aportaciones sobre hormigas exóticas para Portugal continental (Hymenoptera: Formicidae). *Boletín de la Asociación Española de Entomología*, 36, 279-284.
- Salata, S., T. Rutkowski & L. Borowiec 2018. First record of *Nylanderia jaegerskioeldi* (Mayr, 1904) (Hymenoptera: Formicidae) from Central Europe. *Annals of the Upper Silesian Museum in Bytom Natural History*, 24, 5-9.
- Salata, S., L. Borowiec & A. Trichas 2020. Review of ants (Hymenoptera: Formicidae) of Crete, with keys to species determination and zoogeographical remarks. *Monographs of the Upper Silesian Museum*, 12, 1-299.
- Schifani, E. & A. Alicata 2018. Exploring the myrmecofauna of Sicily: thirty-two new ant species recorded, including six new to Italy and many new aliens (Hymenoptera, Formicidae). *Polish Journal of Entomology*, 87, 323-348.
- Sharaf, M.R., B.L. Fisher, H.M. Al Dhafer, A. Polaszek & A.S. Aldawood 2018. Additions to the ant fauna (Hymenoptera: Formicidae) of Oman: an updated list, new records and a description of two new species. *Asian Myrmecology*, 10, e010004.
- Taheri, A., J.K. Wetterer & J. Reyes-Lopez 2017. Tramp ants of Tangier, Morocco. *Transactions of the American Entomological Society*, 143, 299-304.
- Wetterer, J.K., X. Espadaler, A.L. Wetterer, D. Aguin-Pombo & A.M. Franquinho-Aguiar 2007. Ants (Hymenoptera: Formicidae) of the Madeiran archipelago. *Sociobiology*, 49, 265-297.

Summary

Nylanderia jaegerskioeldi is an ant of afrotropical origin with a steadily expanding range, probably mainly due to transport by humans. Here, we report the first finds of *N. jaegerskioeldi* in the Netherlands. In 2021, it was found on four locations in the Netherlands in or on imported plant pots from the Mediterranean region, where it is considered an invasive species. The probability that *N. jaegerskioeldi* can establish itself outdoors in the Netherlands seems very low, but settlements in hothouses are certainly possible. Our observations illustrate how easily ants are transported by the floriculture trade.